

UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI

FACULTATEA DE LITERE

ȘCOALA DOCTORALĂ DE STUDII LINGVISTICE ȘI LITERARE

**Imaginarea limbii naționale în poezia românească
a secolului al XIX-lea**

Coordonator:

prof. dr. Ioana Bican

Doctorand:

Petra Denisa Tcacenco

Cluj-Napoca

2018

0

Cuprins

Argument	2
I. Premisele teoretice	5
1. Imaginarul în studiile literare	5
2. Istoria imaginării „limbii perfecte”	8
3. Formarea limbii naționale – modelul european	10
4. Text liric și limbă poetică	31
5. Poezia românească a secolului al XIX-lea în viziunea poeților	34
II. Imaginarea limbii naționale în poezia românească a secolului al XIX-lea	38
1. Limba crescută pe ogorul sterp al literaturii. Iancu Văcărescu	38
2. Limba națională ca limbă poetică la Costache Conachi	47
3. Limba națională sub auspiciile modelului cultural latin. Gheorghe Asachi	59
4. Geniul limbii și metaforizarea discursului teoretic. I. Heliade Rădulescu	72
5. În căutarea sinelui poetic. Limba - discurs reflexiv și critic la Gr. Alexandrescu... ..	93
6. Limba ca reformatoare a sistemului social. Cezar Bolliac	109
7. Armonia limbii. Ceremonialul cuvântului poetic la Vasile Alecsandri.....	124
8. Revolta împotriva limbii perfecte. Rostirea de nerostit la Eminescu	148
9. În căutarea expresiei poetice: o privire asupra genezei poemului eminescian	193
10. Concluzii. O istorie a imaginării limbii naționale	200
Bibliografie	212

Cuvinte cheie: limba națională, pașoptism, poezia românească, secolul al XIX-lea, națiune, imaginar, standardizarea limbii, dialecte, limba perfectă;

Miza cercetării de față o reprezintă investigarea modului în care apare imaginată limba națională în imaginarul lingvistic și poetic al scriitorilor români ai secolului al XIX-lea. Abordată tangențial în studiile critice de până acum, această problematică este, din punctul nostru de vedere, un subiect interesant, demn de o analiză sistematică. În primul rând, o sinteză a concepțiilor teoretice exprimate de poeții români despre limba națională ne deschide o perspectivă largă asupra modului în care aceștia instrumentalizează limba ce devine în epocă un construct cultural, politic. Trăsături precum unicitate, armonie, frumusețe sau origine nobilă sunt argumentele cel mai des formulate în dezbaterile vremii despre limba națională. În cel de-al doilea rând, abordarea problematicii limbii dintr-o perspectivă estetică, ca limbă a poeziei, ne permite să analizăm tranziția de la o limbă obiectivă, națională, la una subiectivă, construită în atelierul de lucru al poetului. Întrebarea imediată ce se impune în acest caz este cum se realizează trecerea, sunt cele două variante o singură limbă? Cu alte cuvinte, a doua parte a demersului nostru urmărește felul în care apare ilustrată limba în imaginarul liric al scriitorilor premoderni, apoi în cel al pașoptiștilor, și, în final, în universul poetic eminescian. Am ales să abordăm această problematică diacronic, urmărind caracterul ei dinamic, punctele de fugă, modificările de paradigmă în textele ce au fost selectate după criteriul cronologic. Un prim nivel al cercetării temei noastre a presupus circumscrierea conceptului de „imaginar”, printre studiile principale consultate numărându-se cele ale unor autori precum Jean Jacques Wunenburger, Gaston Bachelard, Gilbert Durand, sau Jean Paul Sartre. De la această privire panoramică asupra subiectului de studiu, am restrâns cercul hermeneutic la avatarurile limbii, cercetând, inițial, accepțiunile limbii „perfecte” în istorie. În acest sens, cartea lui Umberto Eco, *În căutarea limbii perfecte*, a constituit o referință de bază în nararea multiplelor proiecte de limbi utopice de-a lungul timpului. De la limbile imaginate, am trecut la investigarea problematicii normării limbilor naționale în contextul romantismului naționalismelor literare europene. Unicitatea, armonia, superioritatea ori originea nobilă, uneori doar intuită sau chiar imaginată sunt descrieri recurente ale limbilor naționale europene. Pe lângă aceasta, am remarcat o atitudine de reticență și teamă față de elementele lingvistice venite dinspre alte civilizații, percepute de către filologi ca dăunătoare pentru dezvoltarea idiomurilor naționale. De pildă, în constituirea limbii franceze dintre dialectele vorbite în zonele rurale ale țării precum picardul, normandul, bourguignonul,

poitevinul, champenoisul, a triumfat acela utilizat în perimetrul Parisului, denumit *francilien*, după un cuvânt compus din *français* și *ancienne*. Însă impunerea unei limbi unificate, străine, în zonele cu populație vorbitoare de *patois* întâmpină rezistența din partea locuitorilor. Răspunsurile înregistrate în raportul abatelui Grégoire arată felul în care comunitățile locale privesc limba impusă de la centru, idiom ce în imaginarul lor este calificat drept un element negativ opus limbii locale, caracterizată, dimpotrivă, prin noblețea vechimii, armonia sonoră sau dulceața ei. Norvegiana se naște datorită reformelor lingvistice, întreprinse, pe de o parte de Ivar Aasen, care creează o limbă a dialectelor denumită *landsmål*, provenită din idiomurile străvechi ale poporului norvegian, iar, pe de alta, de Knud Knudsen care propune o limbă literară norvegiană, numită *boksmål*. Sârbo-croata modernă apare odată cu emanciparea sârbilor, care susțin vechimea și autenticitatea limbii, delimitând-o de rusă și construindu-și, în acest mod, o limbă națională din dialectul *stokavian*, utilizat de sârbi, muntenegreni, de slavii islamizați și de o parte din croați.

În continuarea demersului nostru am urmărit circumscrierea limbii naționale în calitate de limbă poetică, rostire lirică, prin excelență, subiectivă, subliniind în foarte sumare linii principalele ei trăsături. Următorul capitol a fost consacrat interogării specificului poeziei din două perspective, pe de o parte ca artă ce se creează din interioritatea eului liric, și, pe de alta, ca obiect ce se construiește între granițele impuse de propriul limbaj. Totodată, am considerat necesar să mai stăruim asupra poeziei, deoarece am considerat că o analiză a modului în care scriitorii o conceptualizează, fie cu stângăciile inerente primilor versificatori, sau, din contră, cu ironia fină, în cazul romanticilor, oferă indicii asupra concepției acestora despre limba poetică. Dată fiind complexitatea și întinderea subiectului ales, s-a impus dintru început păstrarea anumitor limite temporale. Am ales secolul al XIX-lea, dat fiind că reprezintă, în opinia noastră, o perioadă interesantă în ceea ce privește polemicile ce au în centru formarea limbii naționale. După cum am putut remarca, concepția pe care poeții inventariați o au despre scriitura lor lirică se situează între doi poli antitetici, unul al generalității, al privirii impersonale, obiective și altul romantic, de factură subiectivă. Exemplificând sumar, afirmăm că pentru primii versificatori ai literaturii române, poezia reprezintă un instrument de persuasiune îndreptat asupra femeii, sau o modalitate de conformare la o modă. În acest caz, scriitura se naște nu dintr-un impuls interior, ci, mai

degrabă, din necesitatea de a crea o literatură națională, de a oferi culturii române un patrimoniu literar. Apoi, scriitorii pașoptiști exploatează latura socială, reformatoare a poeziei, în timp ce reliefa de către aceștia a izvoarelor latine demonstrează originile nobile ale limbii române. Imaginile ruinelor vechi păstrând urme ale veacurilor de glorie devin locuri predilecte în meditațiile poezilor revoluționari români. Poezia pașoptistă este, în epocă, modalitatea ideală de celebrare a ipostazelor eroicului național. Sentimentele sublime, ideile înalte, aspirațiile spre unitate națională, acestea constituie substanța din care se hrănește pașoptismul nostru poetic, iar cel care scrie versuri se folosește de acest specific emoțional pentru a transmite, prin arta sa, aspirațiile întregului popor. Odată cu imaginarul poetic eminescian, mizele pe care poezia trebuie să le atingă nu mai sunt ale tuturor, ale celorlalți ce trebuie „deșteptați”, persuadați, ci, dimpotrivă, se întorc înspre propriul eu liric. Ca atare, pentru Eminescu, poezia reprezintă lupta creatorului cu limbajul vechi căruia dorește să îi dea o nouă formă. Totodată, poezia este, în viziunea eminesciană, „expresia adâncă unei simțiri adevărate”.¹

În ceea ce privește a doua diviziune majoră a studiului nostru, aceasta este consacrată analizei imaginarului lingvistic la poezii selectați fiind încadrată, la rândul ei, de o ramă teoretică, ce descrie viziunea conceptuală a acestora asupra limbii naționale. Cercetarea diacronică a unui veac de poezie pornind de la faptele de limbaj ne-a pus la dispoziție un material bogat de texte poetice din care am fost nevoiți să operăm o selecție păstrându-le pe acelea în care limba poetică este obiectul exclusiv al meta-discursurilor scriitorilor. Textele supuse procesului interpretativ sunt eterogene din punctul de vedere al speciilor literare din care fac parte. Astfel, materialul pe care l-am analizat este alcătuit din elegii, sonete, meditații, satire, ode, doine sau pasteluri.

Imaginarea limbii poetice la începutul secolului al XIX-lea înseamnă pentru primii versificatori accentul pus pe semnificativ, ca atare va predomina o poezie sentimentală, cu accente patetice, tânguioase, cu versuri encomiastice caracterizate de o „insolită prețiozitate”.² Purtând pe umeri povara creșterii, a dezvoltării limbii și literaturii române lăsată moștenire de bunicul său, Iancu Văcărescu manifestă în raport cu instrumentul său de

¹ Mihai Eminescu, *Opere alese*, II, ediție de Perpessicius, București, Editura pentru literatură, 1964, p. 110.

² Mircea Scarlat, *Istoria poeziei românești*, vol. I, București, Editura Minerva, 1982 p. 247.

lucru, limbajul, o serie de nesiguranțe și temeri. Ceea ce am putut remarca în cazul său este o lipsă a simțului răspunderii față de propria scriitură, în sensul că acesta consideră muza vinovată de sentimentul precarității rostirii lirice, ce trebuie să fie sfântă, frumoasă și moderată în expresii. Pentru Costache Conachi, limba națională și limba poeziei reprezintă o aceeași limbă, dat fiind că, de pildă, în concepția acestuia, cea dintâi trebuie formată din cuvinte scurte pentru a putea fi utilizate și de scriitori. Mai mult decât atât, ea este în viziunea lui o limbă motivată în relația dintre semnificat și semnificant, ceea ce arată, încă o dată, faptul că poetul o imaginează ca pe o limbă armonioasă, chiar poetică.

Din perspectiva teoretică a lui Gheorghe Asachi, limba națională nu este numai o limbă poetică, ea e sora limbii italiene, un idiom superior cultural, nobil, prestigios. Potrivit poetului, printre obiectivele pe care limba patriei ar trebui să le întrunească se află utilizarea alfabetului latin, împrumuturile de cuvinte din italiană adoptate specificului limbii române și valorificarea idiomului bisericesc. În viziunea scriitorului, aceste măsuri trebuie luate de către o comisie de gramaticieni din Transilvania, Țara Românească și Moldova. În ceea ce privește limba poetică, Asachi găsește inspirație tot în modelul literar italian. Lipsit de repere clasice în limba română, poetul alege limba italiană, de la care adoptă regulile artei poetice, ce se potrivesc, după spusele lui, mai bine cu limba română. Imaginată de către poet atât ca expresie a rațiunii, cât și a simțirii, limba poeziei trebuie să își păstreze în versuri caracteristica sa esențială, și anume, armonia.

Odată cu Ion Heliade Rădulescu, paleta teoretică a reprezentărilor despre limbă se diversifică, un accent deosebit punându-se pe purismul lingvistic și pe izvoarele latine ale limbii. Totodată, teoreticianul este interesat nu numai de substanța ideilor vehiculate, ci și de felul în care este transmis mesajul său. Pentru ca teoriile despre limbă să convingă, ele trebuie, în primul rând, să placă publicului, ca atare, Heliade, dovedindu-se a fi un bun cunoscător al cititorilor săi, nu ezită să se exprime pe limba lor, să se joace cu ei și să le ofere nu o teorie a limbii, ci o povestire, o narațiune despre limbă, ce este plină de umor, comică, sau, dimpotrivă, ironică și moralizatoare. De pildă, limba română este descrisă de către poet precum o damă îmbrăcată fără gust, ca urmare a eterogenității provenienței pieselor vestimentare pe care le poartă. Heliade se referă, desigur, în acest caz, la elementele străine din limbă, considerate redundante, căci, după cum precizează poetul, limba română are

destul material expresiv, neavând nevoie de împrumuturi. În aceeași măsură în care își joacă rolul pe scena normării limbii naționale, Heliade pare că se retrage într-un con de penumbră, lăsând în prim plan alt personaj să conducă orchestrația atât de complicată a formării idiomului patriei: *geniul limbii*. Acesta din urmă este pentru Heliade instanța superioară ce cunoaște care este destinul ideal pe care trebuie să îl urmeze limba, îi știe mecanismele de funcționare și o poate proteja de influențele străine, nefaste, ce o denaturează. Limba națională ca limbă poetică este în viziunea teoreticianului o limbă scrisă cu moderație, într-un stil elegant, înalt și simplu. Pe lângă limitarea la subiect, teorie de care, însă, Heliade însuși nu poate să țină cont în versurile sale, poetul pledează pentru respectarea armoniei sonore a limbii poeziei.

Față de Heliade, Grigore Alexandrescu este mult mai puțin interesat de comentarea problematicii limbii naționale, preferând, mai degrabă, să mediteze în versurile sale asupra limbii poetice. Portretizându-se în epistole și satire precum o fire romantică, caracterizată prin tendința spre reflexivitate, visare, poetul imaginează în versuri diverse dialoguri cu eul său creator, cu cugetarea sa, sau cu modele literare la care se raportează cu reverență. Spațiul textual îi oferă acestuia posibilitatea de a reflecta la propria natură creatoare, la statutul său de artist, dar și la actul scriiturii, realizat după cum mărturisește autorul, împotriva voinței sale. Pe lângă oglinzile multiple în care se privește, cea a eului său ca instanță creatoare, a limbii poetice sau a celorlalți scriitori contemporani, mai există încă una față de care poetul se descrie cu autoironie. Este vorba despre societatea modernă, în mijlocul căreia el se simte, după cum declară în versuri, precum un intrus, un inadaptat.

Pentru Bolliac, de asemenea, limba națională trebuie să păstreze moștenirea lingvistică latină și să se ferească de adoptarea elementelor străine, grecești sau franceze. Imaginându-și o limbă împodobită cu vorbe de origine galică, poetul îi preconizează acesteia un viitor sumbru, căci, după spusele sale, în acest context, comunicarea nu ar mai avea sens, vorbitorii unei astfel de limbi ajungând să nu se mai înțeleagă între ei. Mai mult, potrivit viziunii coșmarești a poetului, odată ce își pierde limba, națiunea română nu va mai avea nici tradiții, istorie sau religie, cu alte cuvinte, va fi o patrie fără identitate națională, un pământ al străinilor. Făcând dovadă, fără îndoială, de un adevărat spirit romantic revoluționar vehement, Bolliac crede că principala miză a poeziei este să reformeze societatea și

individul, să restabilească dreptatea și ordinea în comunitate, să promoveze egalitatea în fața legii, să anuleze cenzura etc. În viziunea poetului, o astfel de artă poate fi scrisă doar într-o limbă „de magie”, ce alină suferința celor săraci și în același timp aduce critici pasiunilor materialiste ale bogaților.

Prezentă și în imaginarul teoretic al lui Dimitrie Bolintineanu, chestiunea limbii naționale nu este însă una principală, poetul fiind interesat, mai degrabă, la fel ca Bolliac, să reflecte asupra problematicilor literare. Moderat în exprimarea concepțiilor sale asupra limbii naționale, Bolintineanu se limitează la a sublinia doar importanța pe care o deține cuvântul în destinul ființei umane. Având o viziune similară celei exprimate de Cezar Bolliac asupra poeziei, poetul consideră că aceasta din urmă trebuie să ilustreze nu numai simțăminte înalte, ci, este datoare, în același timp, să educe în poporul român nașterea conștiinței naționale. În ceea ce privește limba poetică, potrivit gândirii lui Bolintineanu, ea trebuie să aibă un impact în schimbarea destinului. De altfel, așa cum se poate remarca în legendele sale, limbajul discursurilor eroilor își dovedește puterea pragmatică, în sensul că întoarce pe câmpul de luptă pe domnitorii care câștigă apoi bătăliile împotriva dușmanilor. Însă, încrederea nu este singura atitudine pe care poetul o manifestă față de forța eficientă a cuvântului ce poate schimba realitatea, din contră există și un anumit scepticism, ilustrat, de pildă, în poemul dramatic *Conrad*, unde limba poeziei traversează o criză, fiind percepută de erou precum un limbaj slăbit, nenatural, deci incapabil de a exprima ideile.

Față de ultimii doi scriitori analizați, Vasile Alecsandri manifestă un mai mare interes asupra teoretizării limbii naționale, această problematică fiind dezbătută atât în corespondența sa, în prefețele operelor sale cât și în diverse articole și pagini din dicționare literare în care critică, cel mai adesea, excesul spre latinizare a limbii manifestat de către lingviștii ardeleni. Trei sunt principiile pe care scriitorul declară că le urmează în construcția ideilor sale despre limbă: intuiția creatoare, armonia limbii și inspirația. Afirmând acestea, teoreticianul se delimitează de o viziune științifică, riguroasă asupra normării limbii naționale, promovând una, mai degrabă, subiectivă, chiar poetică. În gândirea sa, graiul popular prelucrat astfel încât să exprime și realități moderne, citadine, nu doar rurale reprezintă componenta de bază a formării limbii naționale. Potrivit lui Alecsandri, acesta este un bun cultural inestimabil, original, ce trebuie descoperit, scos la lumină și protejat. La fel

ca ceilalți pașoptiști, și scriitorul militează pentru îndepărtarea elementelor străine din limbă, deoarece el consideră că a sosit timpul să se vorbească „românește-românește” nu „românește-grecește” sau „românește-franțuzește”.³ La polul opus se află, potrivit poetului, modelul de limbă propus de savanții ardeleni, alcătuit după principii etimologice, latinizant, greoi. Acești, numiți ironic-comic de Alecsandri, „pedanți români, cloaște infernale”⁴ atentează cu limba lor artificială la bunul simț, estetica și armonia graiului românesc. Limba națională ca limbă poetică figurează și în creația lirică a lui Vasile Alecsandri, fără a fi, însă, un subiect predominant. Scriitorul preferă să comenteze în versurile sale, mai degrabă, etapele procesului creator sau rolul poetului în societate. În viziunea lui, limba poeziei este o limbă a armoniei, divină. Altfel spus, așa cum subliniază Paul Cornea, „o asemenea artă, accesibilă și transparentă care nu instalează bariere între literatură și viață pare a sugera că accesul spre marile elevații sufletești nu e încifrat și nu reclamă un spinos stadiu inițiativ”.⁵ Dacă la Văcărescu poetul este un muncitor pe ogorul sterp al literaturii, pentru Alecsandri acesta este un boem, un favorit al muzelor, care așteaptă într-o atmosferă de liniște și calm interior să prindă din zbor câte o strofă „dulce”. Impresia pe care vrea poetul să o transmită este că este suveran asupra scriiturii, că domină limba poetică.

La Eminescu limba națională ideală este produsul unui timp trecut, la care poate avea acces doar cel care o percepe cu ochiul inocent al copilului. În paginile de publicistică poetul relatează povestea limbii române, afirmând că bătrânii din vremurile medievale au avut fericita intuiție de a alege dialectul muntean ca bază pentru construcția românei literare, creând astfel un idiom unitar, simplu și armonios: „Luând limba astfel cum crescuse ea în propria ei individualitate, bătrânii au creat o ortografie pentru români, cum ea nu are păreche în nici una din limbile moderne”.⁶ Însă, odată ce este prinsă într-o temporalitate apusă, limba națională devine o construcție exclusiv imaginară, ficțională, imposibilă de instrumentalizat în cadrele realității. Proiecție ideală, aceasta înglobează un trecut eroic, o istorie și un mod de a fi conduse de modestie, moralitate, creativitate, trăsături pe care poetul nu le mai întâlnește

³ Vasile Alecsandri, „Către G. Boteanu”, 1864, *Opere*, vol. IX, *Correspondență* (1861-1870), ediție de Marta Anineanu, București, Minerva, 1982, p. 211.

⁴ Vasile Alecsandri, *Dicționar grotesc, Proză*, ediție de Georgeta Rădulescu-Dulgheru, București, Minerva, 1974, p. 320.

⁵ Paul Cornea, *Regula jocului*, București, Editura Eminescu, 1980, p. 169.

⁶ Mihai Eminescu, *Articole și traduceri*, București, Minerva, 1974, pp. 97-98.

în societatea sa contemporană. Într-o lume în care valorile sociale sunt întoarse pe dos, limba autentică a strămoșilor este transformată într-o „pășărească”⁷ a gazetelor, iar locuțiunile, formele autentice și cu vechime din limbă dispar treptat.

Principalele idei de normare a limbii așa cum apar în textele publicistice eminesciene conduc spre păstrarea specificului strămoșesc, spre adoptarea cu prudență a neologismelor, spre conservarea locuțiunilor. De asemenea, un rol important în procesul construirii limbii naționale îl au, în concepția lui Eminescu, tipăriturile românești ortodoxe, practica scriiturii, dar și limbajul poetic. Din perspectiva poetului, tiparul impune uniformizarea limbii, conferindu-i stabilitate, iar odată ce este prinsă în exercițiul scrisului, limba își îmbogățește lexicul cu expresii ce vor fi adoptate în cazul în care nu contravin firii ei. La fel, arhaismele sunt pentru poet o modalitate de a îmbogăți limba națională. Dacă zicerile vechi sunt considerate elemente esențiale în construcția limbii, la polul opus se află etimologismul, perceput de către Eminescu ca dăunător deoarece o libertate a pronunției conduce, implicit, la slăbirea și coruperea acesteia. În schimbul ei, poetul propune uniformizarea fonetică. Față de problematica elementelor străine din limbă, teoreticianul adoptă o poziție moderată, atrăgând atenția că purificarea limbii înseamnă scoaterea din uz a unor expresii deja asimilate în structura ei, ceea ce îi poate dăuna unității sale. Referitor la îmbogățirea limbii române prin adoptarea sinonimelor neologice, poetul crede că procedeul nu conduce la evoluția limbii cât timp acestea au aceleași sensuri cu cele substituite, prin urmare, el condamnă utilizarea expresiilor latine folosite în schimbul vorbelor românești cu același înțeles, susținând, în schimb, afluxul cuvintelor neologice pentru realități noi din limbă.

Așa cum a fost circumscrisă în capitolul dedicat poetului, viziunea eminesciană asupra limbii poetice urmărește aceeași obsesie pentru origini și trecut mitic. O primă atitudine pe care am remarcat-o față de limbajul artistic o reprezintă nostalgia rememorării unei limbi primordiale, paradisiace potrivit căreia între expresia și sensul pe care îl exprimă nu există o relație arbitrară, ci una firească, naturală, motivată. Limbajul naturii înțeles de eul liric la vârsta inocentă a copilăriei, când privirea asupra lumii este încă una nevinovată, limba „fagure de miere”⁸(*Epigonii*) a poezilor premoderni ce credeau în scrisul lor sau

⁷ Mihai Eminescu, „Columna lui Traian”, 1 aprilie 1882, Id., *Opere*, vol. XIII, București, Editura Republicii Socialiste România, 1985, p. 89.

⁸ Idem, *Opere alese*, II, ed. cit., p. 37.

cuvintele iubitei, „izvor de cânturi dulci”⁹(*Ce șoptești atât de tainic*) atunci când aceasta se lasă gândită, prezentă în cântul și gândul poetului, reprezintă frânturi de limbă paradisiacă, ideală. Interesat de reținut este faptul că această limbă se rememorează doar prin intermediul visului, prin urmare, aparține unui timp trecut, dar și unui alt eu. De aceea ipostaza poetului bard cu al său cânt dulce va fi înlocuită de figura unui poet răzvrătit care interoghează limba, îi deconspiră limitele, pentru ca, în cele din urmă, să o nege, alegând în locul rostirii poetice, tăcerea. Aventura eului în căutarea limbii perfecte se încheie cu dorința acestuia de întregire a eului său scindat. Dar, așa cum limba primă rămâne un vis romantic îndepărtat, la fel de probabilă poate fi și împlinirea năzuinței eului de a-și regăsi armonia pierdută.

Un ultim capitol dedicat universului poetic eminescian interoghează nașterea limbii poetice în cel mai critic moment al său: atunci când este nevoită să numească o realitate ce nu există. Cu alte cuvinte, ne-am întrebat cum este imaginat momentul Increatului în imaginarul cosmogonic eminescian. Astfel, în cadrul demersului nostru de critică genetică l-am putut urmări pe poet la lucru, căci studierea variantelor succesive ne-a dat posibilitatea de a observa cum prinde contur și apoi formă ideea, de la primele eboșe la cele din urmă. Poetul exprimă inexprimabilul prin mijloace discursive creând un limbaj ce își pierde substanța pe măsură ce se încheagă, o limbă poetică fundamentată pe contradicții, negații, sau interogații retorice, alcătuită din părți de vorbire cărora le lipsesc elementele de relație, substantive lipsite de articole. O realitate ce nu există (nimicul) este ilustrată printr-un limbaj de nerostit în limitele logicii gramaticale. Cuvântul poetic are o încărcătură lingvistică, dar odată ce este așezat în cadrul structurii versului și raportat la celelalte cuvinte, se golește de sens. Tensiunea opozițiilor de la nivelul discursiv reproduce în oglindă o altă tensiune, a materiei, ce este pe punctul de a se ivi în haosul dintru începuturi.

Propunându-ne să ilustrăm traseul istorico-literar al imaginării limbii liricii românești a secolului al XIX-lea, am remarcat faptul că evoluția poeticii imaginarului liricii premoderne, respectiv a celei aparținând primei modernități începe cu un limbaj poetic înțeles ca „podoabă”¹⁰, cu un accent pus pe măiestria versificatorului de a găsi cuvântul frumos ce să orneze ideile exprimate în stihuri. Urmând firul istoriei literare, am observat

⁹ *Ibidem*, p. 272.

¹⁰ Mircea Scarlat, *Op.cit.*, p. 247.

cum limbajul poetic lasă tot mai mult în urmă eticheta de exercițiu retoric, didactic adăugată la începuturile epocii pentru experimentarea unui criteriu subiectiv, liric, al trăirilor personale. Odată cu ideologia pașoptistă, se creează limbajul național, encomiastic, cu mize sociale și politice. Limbajul pașoptist va mai dăinui sub aceeași formă, dar va fi supus deconstrucției, golirii de sens prin apariția unei alte viziuni în prima etapă de creație eminesciană. Limbajul poetic își va fi găsit autonomia, ca limbaj singular, evoluând într-o direcție postromantică, prin descoperirea limitelor și incapacității acestuia de a exprima, odată ce cuvântul își constituie sensul pornind de la tiparele metrice riguroase ale formei fixe.